

k nim. (Např. hřích, jehož rozhrěšení mohl poskytnout jenom vysoký církevní hodnostář, byl považován za velmi závažný a nepatřil tedy mezi časté a běžné.) Flandrin se však neomezuje na církevní stanovisko k sexuálnímu životu. Ukazuje, jak sexuální chování odpovídalo potřebám společnosti jako celku i jednotlivých společenských skupin.

To se projevuje také ve třetí části jeho knihy, kde se zabývá poměrem k dítěti. Konstatuje podstatný vývoj citového vztahu k dítěti, a to zejména v souvislosti s antikoncepčními praktikami, potraty a vraždou dětí. Ukazuje vývoj názorů na zabíjení dětí (nemanželských, zmrzačených, v chudých rodinách) od legality přes odsuzování církevní a světskou mocí k zavádění sirotčinců a podobných institucí, které umožňovaly matkám zbavit se starosti o dítě „lidštějším“ způsobem. Rozebírá také vztah úmrtnosti dětí k praktické péči o ně. Např. zvyk nájemného kojení nebo posílání dětí k nájemným chůvám na venkov, rozšířený u městských řemeslníků, vedl ke zvýšené dětské úmrtnosti v těchto vrstvách. Na základě pořekadel týkajících se dítěte rozebírá vývoj statutu dítěte. Ve všech vzpomínaných případech neopomíjí ukázat, jak byly sledované procesy podmíněny společenským vývojem jako celku.

Ve čtvrté části knihy líčí Flandrin způsoby, kterými se především mladí lidé vypořádávali s problémy vzniklými v souvislosti se zvyšováním šňatečného věku a — po Tridentském koncilu — i v souvislosti se zpřísněním morálky. Flandrin tvrdí, že hypotéza o předmanželské čistotě partnerů, zvláště na venkově, neodpovídá skutečnosti. I když venkované ve zkoumané době většinou neznali antikoncepční praktiky, mohli sáhnout k takovým formám styku, které nepřinášejí nebezpečí oplodnění (např. homosexualita), nebo ke styku mimomanželskému. Pro všechny tyto možnosti jsou doklady především v příručkách pro zpovědníky. Flandrin dále dokládá, že teprve přísný zákaz jakýchkoli sexuálních styků mezi snoubenci — dříve zvykem připuštěných a veřejných — vedl ke zvýšení počtu nemanželských a předmanželských počtů. Veřejnost těchto styků totiž v předchozí době přispívala k tomu, aby byly zachovány jejich meze.

Stejně jako v předchozích částech knihy i zde se Flandrin zaměřuje na všechny vrstvy obyvatelstva a především na ty, které v minulosti unikaly zájmu historiků: venkované a městskou chudinu. Dokazuje, že pomocí dříve nepoužívaných pramenů se lze o všedním chování těchto lidí a jejich mentalitě dovědět mnoho zajímavého; to je něco, co předchozí generace historiků nepovažovaly za možné a někdy ani za žádoucí. Přitom je však třeba využívat i netradičních metod, především metod demografických a statistických. Při jejich přenášení do oblastí, kde existují podmínky pro práci s těmito prameny neobvyklé a kde musíme počítat s myšlenkovými pochody jinými, než jsou naše, je však nutná zvýšená opatrnost. Na to Flandrin upozorňuje především při rozboru některých knih zabývajících se touto problematikou.

Flandrinova práce je zajímavým příkladem z oblasti integrace společenskovedních oborů; ukazuje, jak plodné mohou být pokusy o spolupráci různých společenských věd při zkoumání jednoho přesně určeného problému. Ačkoli Flandrin spojuje hlavně demografické a antropologické přístupy s přístupy historickými v užším slova smyslu, nezapomíná nikde na zakotvení zkoumané problematiky ve společenské struktuře její doby. V této souvislosti lze u něj mluvit i o spojení širěji pojatého historického myšlení s myšlením sociologickým, což je ostatně opět jeden z trendů, které jsou pro *Annales* charakteristické.

Ivana Holzbachová

E. E. Maccoby a C. N. Jacklin: *The Psychology of Sex Differences.* (Psychologie rozdílů mezi pohlavími.) II. vyd. Stanford University Press, 1978, 627 str.

Co upřímně závidím badatelům i učitelům na univerzitách v kapitalistickém světě, jsou perfektně připravené referativní a přehledové publikace. Velký trh a vynikající organizace práce, opírající se o dlouhodobou, do minulého století sahající a trvale prodlužovanou zkušenost na jedné straně a o nejmodernější elektronické knihovnické systémy na druhé straně umožňují špičkovým pracovištím v unii s na-

kladatelstvím, často vlastním); ustavit na rok na dva tým, vedený kompetentní osobností, a pověřit ho zpracováním úplného a instruktivního přehledu o stavu vědění k určité kontroverzní otázce či na určitém aktuálním úseku. Výsledkem je kniha, jež oddělí zrno od plev a ušetří mnoha uživatelům měsíce, ne-li roky práce.

Psychologie sexuálních diferencí od Eleny E. Maccobyové a Carol N. Jacklinové je taková kniha. Co v tomto případě vzbuzuje úctu a respekt, není ani tak anotovaná bibliografie, pokrývající více než 1400 pramenů, ale především 380 stránek prvního dílu, jež nás provází zpracovávanou problematikou. Ač jde o referativní publikaci, čtení této knihy mi poskytlo příjemný intelektuální zážitek. Člověk s rozkoší sleduje chladnou, profesionálně nezaujatou analýzu lidsky citlivého tématu, obdivuje inteligenci a houževnatost, s níž autorky bojí mýty, diskreditují dogmata a oddělují objev od omylu a obojí od neznalosti.

Bylo by chybou se domnívat, že kniha je zajímavá jen pro psychology. Titul projevuje zdrženlivost a smysl pro vědeckou skromnost. Jen první třetina knihy je věnována čistě psychologickým diferencím: percepci, učení a paměti, intelektovým schopnostem a kognitivním stylům, výkonovým motivacím a sebekoncepci. Druhá část už se otevírá sociálnímu chování a vztahům, aktivitě, závislosti na ostatních a zranitelnosti, pečovatelským sklonům a mocenským vztahům ve skupině. Pojednává o kooperaci, soutěživosti a agresivitě, o dominanci a submisivitě, tedy o osobnostních charakteristikách výrazně sociálního významu. Poslední třetina, nazvaná *Původ psychologických diferencí mezi pohlavími*, je ve svém titulu opět poněkud neúplná: nevěnuje se biologickým determinantám zjištěných rozdílů mezi muži a ženami (anatomické, fyziologické i etiologické explikace a experimenty je ověřující byly přehlédnuty v prvních dvou částech) a je zcela jednoznačně orientována sociologicky. Všimá si podrobně sociální typizace ženského a mužského chování, sleduje vliv rolových očekávání a působení rozdílů v socializaci chlapců a děvčat, tedy vysloveně sociologická témata. Excelentní shrnutí všech tří částí je opět vedeno až k sociálním implikacím výsledovaných diferencí. Je to tedy kniha užitečná pro všechny sociology, jež se musí vyrovnávat se skutečností, že společnost je kompozicí jedinců dvou odlišných pohlaví. Jako přehledová publikace poslouží ovšem kniha dobře mnoha dalším odborníkům — všem, kteří ve své práci narážejí na existenci rozdílů mezi muži a ženami, od kriminologů po ekonomy.

Shrnutím obsahu, ač víme, že mnohý čtenář by na ně byl zvědavý, neposloužíme. Kniha sama je shrnutím úctyhodného množství detailních pramenů; v poslední kapitole obsahuje přehlednou sumarizaci všech předchozích, kterou by nebylo nesnadné dále sumarizovat v jediném odstavci. I v jediné větě, ba i ve dvou slovech: rozdíly jsou. Za určitým prahem zestručnění informační hodnota náhle klesá jako kámen, dostáváme se k truismům, ztrácí se prostor pro jemnější diferenciaci, v níž leží výtežek z energie investované do celé práce. Proto jen několik už svou povahou nejjednodušších ilustrací: Za vědou nepodložené lze mít přesvědčení, že dívky jsou společenštější než hoši, že děvčata jsou sugestibilnější či že mají nižší sebehodnocení než hoši. Není také pravda, že by hoši byli lepší analytici, či že by dívky vynikaly v repetitivních činnostech, kdežto hoši v těch, jež vyžadují překračování zaběhnutých stereotypů, či že by dívky byly silněji determinovány dědičností a hoši prostředím, či že chlapci jsou od přírody ctižádostivější; ani to, že chlapci jsou výrazněji vizuálně, dívky auditorně orientovány se nepotvrdilo. Sexuální difference, jež lze mít za jednoznačně potvrzené, například jsou: dívky se vyznačují v průměru většími verbálními schopnostmi než hoši (větší nadání pro jazyky). kdežto hoši excelují ve vizuálně prostorových schopnostech a zejména mají větší nadání pro matematiku. Muži jsou nesporně celkově agresivnější nežli ženy. Za stále víceméně nejasné, kontroverzní anebo komplikované podmíněné a ne úplně vysvětlené musíme přes všechno vynaložené úsilí zatím považovat zejména otázky těch rozdílů, které se vzdalují od biologické přes psychologickou k sociální úrovni. Otázky bázlivosti, soutěživosti, dominance, poslušnosti, tzv. mateřského pudu a pečovatelských tendencí se vymykají jednoznačnému a experimentálně ověřitelnému vysvětlení. Autorky i tu podávají inteligentní výklad, jež čtenáři podstatně prohloubí vzhled do současného stavu poznání těchto složitých problémů, zároveň však právě tady narážejí na omezení, vestavěná do samé jejich badatelské metody.

Kniha má pochopitelně některá omezení a není obtížné rozlišit, čím je poplatná sociokulturnímu kontextu, ve kterém vznikla. Především je třeba znovu zdůraznit, že je to pouze referativní publikace, a to — přes svůj úctyhodný rozsah — neúplně

referativní publikace. Žádná publikace tohoto typu ovšem nemůže aspirovat na úplnost a ani tu bychom neměli co vytýkat, kdyby autorky přesně reflektovaly povahu svých omezení. V jejich případech však platí výřka z etnocentrismu: kniha je celá postavena na výsledcích publikovaných v angličtině a autorky nepředpokládají, že by mimo přehlížené prameny mohlo zůstat něco pro vědu podstatnějšího. Co však je ještě důležitější: i jejich pojetí vědy je jen jedno z možných, kdežto celá kniha implicitně staví na existenci jediné možnosti. Práce, které Maccobyová a Jacklinová přehlížejí, jsou všechny založeny na experimentální proceduře, sledující pozitivistickou metodologii pojmů operacionalizovaných v proměnné a důkazu opírajícího se o statisticky významnou kovariaci nezávislé a závislé proměnné. Jiná vysvětlení, resp. vysvětlení netestovatelná touto procedurou autorky také uvádějí, pečlivě je však od experimentálních výsledků oddělují a označují je vždy explicitně jako svá přesvědčení, domněnky, názory, vědou nepotvrzené předpoklady. V tom je jejich síla — i ohraničenost jejich možnosti. Nechtěl bych však vzbuzovat dojem, že autorky jsou metodologicky naivní — vědí o jiných metodologiích. Na jedné straně např. citují některá etiologická vysvětlení, na druhé straně samy poukazují na to, že většina experimentálních výsledků se týká malých dětí, protože dospělí je obtížnější pozorovat v „přirozeném kontextu“ a pozorováním nelze postihnout to, co totožné chování činí principiálně rozdílným: totiž cíl, který je jím sledován, a interpretace, jehož se mu dostává od jiných i od jednajícího subjektu. Sdílejí však přesvědčení, že předmětem vědy může být jen to, co je smyslově evidentní, a snad i víru, že při dostatečné trpělivosti a houževnatosti se takto pojatá věda nakonec dopracuje i k explikaci společenské skutečnosti, jež je jen kvantitativně, nikoli kvalitativně odlišná.

Kdybychom my podobnou referativní publikaci připravovali, nedostatkům tohoto druhu bychom se rozhodně vyhnuli. Kdybychom ovšem podobné publikace připravovali.

Ivo Možný

Bernard I. Murstein (ed.): *Exploring intimate life styles*. (Hledání intimních životních stylů.) Springer Publishing Co., New York 1978, 129 str.

V naší kultuře již po několik set let dobře slouží monogamní párové manželství jako monopolní instituce pro legitimní reprodukci populace. Je pravda, že od počátku tohoto století jsme mohli zaznamenat několik vln skeptických předpovědí o jeho budoucnosti, jež odezněly bez předvídaných následků, ale je také pravda, že od počátku tohoto století bez dramatického efektu, pomalu a pravidelně přibývá alternativních vzorců intimní interakce, jež vedou anebo nevedou k reprodukci, a že tyto alternativní vzorce si postupně, jeden po druhém prosazují větší a větší míru sociální legitimacy: rozvod, mateřství mimo manželství, manželství otevřené extra-matrimoniálním sexuálním stykům, nesezdané soužití, homosexuální soužití — to všechno bylo ještě před nedávnem přísně sankcionizováno, kdežto dnes s tím počítáme jako menšinovým, nicméně přijatelným uspořádáním intimních vztahů. Velká většina lidí dává stále přednost manželství, ale stále více je jich nespokojeno s tradičním uspořádáním rolí v manželství, se ztrátou individuální identity ve prospěch identity párové a s omezením možností hlubší interakce s druhými jinak, nežli jako členové „páru“. Tato problematika je zvláště intenzivně pocítována na Západě, kde změna musí být probíjována jako sociální program; ale ani u nás, kde už jako program probíjována je, není bez otázek pro ty, kdož usilují o jeho realizaci. Před sociologií rodiny stojí tedy jako vskutku nepominutelný předmět poznávání reálné formy a současné hledání takových intimních životních stylů, které by umožnily plný rozvoj člověka, vytvořily prostor pro jeho trvalý osobnostní růst a přitom zajistily přiměřenou reprodukci populace i zdravou socializaci dětí a jejich hmotné a sociální zabezpečení.

Recenzovaná kniha je sborníkem studií na téma takovýchto hledání. Jeho uspořádání je nestandardní, zajímavé a inspirující. Pro pojednání o každém „alternativ-